

Z PRAC FAO

A. W kwietniu br. odbyła się **II sesja grupy roboczej FAO dla spraw socjologii wsi w krajach europejskich**, z której podajemy krótkie sprawozdanie.

Na porządku dziennym sesji stały dwie grupy zagadnień:

1) jedna grupa obejmowała problemy merytoryczne, których badaniem grupa się zajmuje, jak migracja ludności wiejskiej, drobne gospodarstwa rolne, ekonomiczne i społeczne warunki w rejonie alpejskim, socjologiczne aspekty warunków mieszkaniowych i zdrowia,

2) do drugiej grupy należały, sprawy wydawnicze, organizacji studiów w zakresie socjologii wsi itp.

I. GRUPA ZAGADNIEŃ MERYTORYCZNYCH

1) **Migracja ludności wiejskiej.** Na Kongresie „European Society for Rural Sociology”, który odbył się we wrześniu 1958 r. w Louvain omawiano następujące zagadnienia: demografię wiejską, migrację ludności rolniczej, migrację transkontynentalną ludności rolniczej, podróż do miejsca pracy, migrację ludności z centrum wielkich miast do miejscowości podmiejskich. Materiały z obrad w. wym. Kongresu zostały udostępnione uczestnikom sesji grupy roboczej. Sprawą migracji ludności wiejskiej zajmuje się również Międzynarodowe Biuro Pracy, które opracowuje broszurę pt. „Why Labour leaves land”.

Z uwagi na fakt, że zarówno „European Society for Rural Sociology” jak i Międzynarodowe Biuro Pracy zajmuje się sprawą migracji ludności wiejskiej, postanowiono, by Komitet Wykonawczy grupy powołał podkomisję, która zajęłaby się klasyfikacją zjawisk związanych z migracją wiejską, zbadałaby przyczyny migracji (nie tylko te, które powodują ale i wstrzymują ruchy ludności), wreszcie postawiła nowe problemy w tym zakresie, które nie były przedmiotem obrad Kongresu w Louvain i nie są badane przez Międzynarodowe Biuro Pracy. Podkomisja ma przedstawić odpowiednie opracowanie na następnej sesji grupy roboczej.

2) **Socjologiczny wpływ industrializacji na ośrodki wiejskie.** Na poprzedniej sesji grupa robocza FAO dla socjologii wsi zwróciła się do Rządu NRF o przygotowanie studium na temat socjologicznego wpływu industrializacji na ośrodki wiejskie. W studium tym chodziło o zbadanie wpływu industrializacji na ludność wiejską w ogóle i konsekwencji industrializacji dla ośrodków wiejskich w szczególności. Ponieważ niezbędne fundusze zostały przyznane w kwietniu 1959 r. przedstawiciel NRF dr Kötter przedstawił na II Sesji jedynie wstępne opracowanie, które w ostatecznej formie zostanie ukończone dopiero w końcu tego roku.

Dyskusja toczyła się nad metodologią zastosowaną w badaniach na terenie NRF.

Podobne badania prowadzone są w Holandii. Również Międzynarodowe Biuro Pracy opracowuje te zagadnienia.

Sugerowano w czasie sesji rozszerzenie tego rodzaju badań na inne kraje. Powzięcie jednak ostatecznej decyzji co do ewentualnej szerszej międzynarodowej współpracy w tym zakresie odłożono do następnej sesji tj. do czasu ukończenia opracowania NRF, Holandii i Międzynarodowego Biura Pracy.

3) **Drobne gospodarstwa rolne.** Na sesji w 1958 r. Europejski Komitet Rolny FAO polecił kontynuowanie prac nad drobnymi gospodarstwami rolnymi z punktu widzenia socjologicznego. Rząd belgijski powołał referenta p. Georges Simon, który przedstawił na sesji grupy roboczej dla socjologii wsi wstępne opracowanie, obejmujące proponowane dla badań problemy oraz sugerowaną metodologię badań. W wyniku dyskusji nad metodologią, a w szczególności nad kwestionariuszem postanowiono rozesłać opracowany przez p. Simon kwestionariusz członkom grupy roboczej w celu wprowadzenia ewentualnych poprawek i uzupełnień. Jednocześnie zlecono Komitetowi Wykonawczemu sformułowanie konkretnych propozycji i przedstawienie ich Sekretariatowi FAO odnośnie sposobu zorganizowania proponowanych przez referenta badań na terenie innych krajów europejskich.

Członkowie grupy roboczej wyrażali nadzieję, że niektóre kraje zainteresowane rozpoczną w najbliższym czasie próbną badania. Badania takie mają się odbywać na koszt poszczególnych państw.

4) **Ekonomiczne i socjalne warunki w rejonie alpejskim.** Opracowuje się obecnie studium na temat ekonomicznych i socjalnych warunków życia ludności wiejskiej w rejonie alpejskim. Studium to ma charakter porównawczy i opiera się na badaniach monograficznych opracowanych w Austrii, Francji, NRF, Szwajcarii i Włoszech. Z chwilą ukończenia zostanie ono udostępnione członkom grupy roboczej.

5) **Socjologiczne aspekty wiejskich warunków mieszkaniowych i zdrowia.** Zgodnie z poleceniem Komitetu Wykonawczego grupy roboczej Sekretariat FAO starał się o uzyskanie informacji od różnych instytucji międzynarodowych na temat ich ewentualnych prac nad mieszkalnictwem i zdrowiem w wiejskich okręgach. Dotychczas nie uzyskano wszystkich informacji. Wiadomo, że w 1960 r. odbędzie się konferencja na temat warunków mieszkaniowych robotników rolnych.

Ustalono, że należałoby zbadać możliwości współpracy grupy roboczej w tym zakresie z innymi zainteresowanymi instytucjami i organizacjami w celu unikania konkurencji i dublowania prac.

Na wniosek delegacji włoskiej postanowiono również brać pod uwagę w przyszłej pracy problemy żywieniowe ludności wiejskiej.

II. ZAGADNIENIA ORGANIZACJI STUDIÓW, WYDAWNICZE

1) **Instytuty naukowo-badawcze, szkolenie kadr.** Na prośbę grupy roboczej FAO dla socjologii wsi European Society for Rural Sociology przygotowało opracowania na temat organizacji studiów w zakresie socjologii wiejskiej w różnych krajach europejskich, instytutów prowadzących badania naukowe w tym zakresie oraz tematów podjętych prac naukowych.

Dyskusja toczyła się na temat definicji i zakresu socjologii wsi. Twierdzono na ogół, że dyscyplina ta choć odrębna, nie może być traktowana w oderwaniu od innych nauk społecznych jak psychologii, historii, ekonomii itp. Należy więc kłaść raczej nacisk na współzależność socjologii i innych dyscyplin niż na jej całkowite wyodrębnienie.

Podkreślono jednocześnie konieczność rozszerzenia i pogłębienia nauczania socjologii wsi na różnych szczeblach szkolnictwa, a więc na wyższych uczelniach (jeden kierunek dla specjalistów w zakresie socjologii wsi oraz drugi kierunek bardziej ogólny dla młodzieży studiującej zagadnienie rolnicze), w średnich szkołach rolniczych (wyszkolenie personelu średniego szczebla, który by przygotował do pracy personel niższego szczebla, stykający się bezpośrednio z ludnością wiejską). Na szczeblu uniwersyteckim specjalizacja w zakresie socjologii wsi może mieć miejsce w wyższych szkołach rolniczych lub w innych wyższych uczelniach (ta ostatnia praktyka jest przeważająca w większości krajów europejskich).

Jeśli chodzi o prace naukowo-badawcze podkreślono znaczenie badań nad metodologią i terminologią, jako głównych narzędzi tego rodzaju prac.

2) **Bibliografia w zakresie socjologii wsi.** Na poprzedniej sesji w 1958 r. grupa robocza podkreślała konieczność sporządzania bibliografii informującej na bieżąco o publikacjach w zakresie socjologii wsi. W lipcu 1958 r. ukazał się „World Agricultural Economics Abstract”, wydany przez International Association of Agricultural Librarians and Documentalists, który zawiera pozycje na temat socjologii wsi.

We wrześniu 1958 r. na posiedzeniu Międzynarodowej Konferencji Ekonomistów Rolnych poparto wniosek wydawania czasopisma bibliograficznego, obejmującego pozycje z zakresu ekonomiki i socjologii rolnictwa i wsi. Pierwszy numer tego cza-

sopisma „World Agricultural Economics and Rural Sociology Abstracts” jest w druku. Ponadto European Society for Rural Sociology zamierza wydawać periodyki bibliograficzne na temat socjologii wsi.

W tym stanie rzeczy uznano przesiebranie jakichś kroków w celu wydawania oddzielnego czasopisma bibliograficznego za zbędne.

3) **Słownik terminów socjologicznych.** Od 1956 r. grupa specjalistów w zakresie terminologii socjologicznej (powołana przez UNESCO) przygotowuje słownik terminologii socjologicznej (słownik-encyklopedia). Obecnie opracowuje się słownik w językach francuskim i angielskim. Wydanie angielskie ukaże się w 1960 r., a francuskie w 1961 r. Słownik-encyklopedia obejmuje główne dziedziny nauk społecznych, jak socjologia, nauki polityczne, ekonomia polityczna, etnologia, psychologia społeczna.

Ponieważ w/w opracowania nie obejmują terminologii w zakresie socjologii wsi, postanowiono powołać podkomisję dla opracowania prowizorycznego słownika terminologicznego, który powielono by i rozdano zainteresowanym instytucjom. W dalszej przyszłości przewiduje się opracowanie i wydanie w druku słownika terminologii w dziedzinie socjologii wsi.

4) **Broszura o socjologii wsi.** W dyskusji podkreślono konieczność wydania broszury na wzór dawniejszej publikacji FAO „Essentials of rural welfare”. Projektowana broszura ma być poświęcona omówieniu znaczenia socjologii, jej zakresu oraz wpływu jaki ona wywiera na polepszenie warunków ekonomicznych i społecznych. Broszura ta ma mieć charakter popularny. Podkreślono konieczność położenia nacisku na stronę praktyczną zagadnienia, jak oświata, organizacja wzajemnej pomocy itp.

Opracowany plan broszury ma być rozesłany członkom grupy roboczej, w celu dokonania ewentualnych zmian i zgłoszenia uwag.

III. Program pracy grupy roboczej

Program krótkoterminowy obejmuje dokończenie prac omawianych na sesji grupy roboczej.

Program długoterminowy zostanie ustalony później w porozumieniu z II Kongresem socjologii wsi, który odbędzie się w sierpniu 1960 r. w Norwegii. Przedmiotem obrad Kongresu są zmiany w charakterze organizacji wiejskich. Pod tym ogólnym tematem kryją się następujące zagadnienia: a) zmiany w strukturze i funkcjach gromady wiejskiej, b) organizacje wiejskie w zmieniającym się społeczeństwie, c) kierunki rozwoju struktury zawodowej i problemy zatrudnienia — które zostaną prawdopodobnie włączone po kongresie do programu prac grupy roboczej FAO.

Ponadto zwrócono uwagę na konieczność włączenia do programu pracy grupy roboczej — sprawy ulepszenia porównywalności danych statystycznych, dostarczonych przez kraje europejskie, głównie w dziedzinie socjologii wsi.

B. W kwietniu rb. odbyła się **III sesja grupy roboczej FAO dla spraw komasacji.**

Najistotniejsze problemy z obrad sesji podajemy w niniejszej notatce.

Porządek dzienny sesji obejmował następujące zagadnienia:

- 1) komasacja, planowanie osiedli wiejskich, struktura agrarna,
- 2) drobne gospodarstwa rolne,
- 3) specyficzne problemy rejonów górskich,
- 4) komasacja lasów,
- 5) problemy związane z wykonaniem i administracją komasacji,
- 6) współpraca z innymi organizacjami i podkomisjami.

Sesja miała charakter seminarium. Każdy problem postawiony na porządku dziennym był opracowany przez jednego lub dwóch wyznaczonych na poprzedniej sesji referentów, którzy w czasie obrad streszczali swe opracowania i podsuwali sprawy dyskusyjne. Po wypowiedzeniu się przedstawicieli zainteresowanych krajów — referent lub przewodniczący podsumowywali dyskusję.

Komasacja, planowanie osiedli wiejskich, struktura rolna. Referent zajął się planowaniem osiedli wiejskich w szerokim znaczeniu, omawiał między innymi lokalizację budynków, komunikację, zatrudnienie itp.

Dyskusja toczyła się wokół kilku problemów 1) Budynki mieszkalne. Panowała na ogół opinia, że gdy chodzi o zmechanizowane gospodarstwa rolne, nastawione na produkcję roślinną, należy dążyć do tworzenia skupionych osiedli, natomiast gospodarstwa prowadzące głównie hodowlę mogą być rozlokowane w pewnych od siebie odległościach. Za skupianiem budynków mieszkalnych przemawia jeszcze aspekt spo-

łeczny i kulturalny zagadnienia, gdyż w większych skupiskach są możliwości rozwoju różnego rodzaju usług (zaopatrzenie, leczenie, ośrodki kulturalne itp.). — 2) Robotnicy rolni. W większości krajów zanika zwyczaj mieszkania robotnika rolnego u gospodarza. Na ogół robotnicy rolni mieszkają w miasteczkach i dojeżdżają do miejsca pracy. — 3) Władanie ziemią. Zwrócono uwagę, że na terenach gęsto zaludnionych, o niskim odpływie ludności do pracy w przemyśle lub w działach usługowych — efekty komasacji są nietrwałe i wszelkie przepisy prawne, mające na celu obronę skomasowanych gospodarstw, nie dają rezultatu. Jedynie stworzenie warunków wzrostu zatrudnienia ludności wiejskiej poza rolnictwem może zahamować i zlikwidować podział gruntów między spadkobierców.

W dyskusji podkreślono, że w krajach europejskich rozwiniętych pod względem gospodarczym występuje stały proces spadku liczby zatrudnionych w rolnictwie (ucieczka od ziemi) i powolny ale ciągły wzrost wielkości gospodarstw. Jedynym środkiem zahamowania ucieczki ludności ze wsi jest tworzenie ośrodków przemysłowych na terenach wiejskich (np. w NRF i Holandii państwo daje subsydia przemysłowcom, którzy decydują się budować fabryki w rejonach rolniczych).

Komasacja i poprawa jakości gleby. W dyskusji podkreślono, że w krajach europejskich jest jeszcze wiele do zrobienia w dziedzinie komasacji. W krajach mających nadmiar siły roboczej należałoby przy komasacji dążyć do podniesienia raczej wydajności z 1 ha niż wydajności na pracującego. W wielu krajach czynnikami decydującymi przy komasacji jest nawadnianie lub osuszanie (Szwajcaria), czy konserwacja gleby (Francja i inne kraje nad Morzem Śródziemnym). Stwierdzono również, że w zakresie postępu w dziedzinie komasacji istnieje znaczna dysproporcja między krajami Europy Północnej i Zachodniej z jednej strony, a krajami Europy Południowej z drugiej strony. Podobne dysproporcje istnieją ponadto w poszczególnych krajach między różnymi rejonami. W celu przyspieszenia procesu komasacji postanowiono nawiązać bliższą współpracę między krajami reprezentowanymi w grupie roboczej w zakresie poradnictwa technicznego, pomocy itd.

Drobne gospodarstwa rolne. Jako drobne gospodarstwa rolne rozumie się gospodarstwa zarówno samowystarczalne, jak gospodarstwa karłowate lub takie, które stanowią dodatkowe źródło dochodu dla właściciela. Każda z tych kategorii gospodarstw ma swoje własne szczególne problemy. W krajach Europy Zachodniej około 60% ogółu gospodarstw zalicza się do gospodarstw drobnych (poniżej 5 ha). Zajmują one ponad 10% użytków rolnych. W całej Europie 98% gospodarstw są to gospodarstwa poniżej 50 ha, zajmujące 5% powierzchni użytków rolnych. Większe gospodarstwa (powyżej 50 ha) są liczniejsze we Francji, W. Brytanii, Hiszpanii i Włoszech.

W dyskusji podkreślano, że jeśli chodzi o wielkość gospodarstwa niemożliwe jest ustalenie wielkości optymalnej dla wszystkich krajów europejskich z uwagi na różnorodność warunków geograficznych, klimatycznych, poziomu rozwoju gospodarczego itd. Drobne gospodarstwa rolne nie mogą rozwinąć dostatecznie produkcji, gdyż trudno jest w nich stosować nowoczesne środki techniczne. Jednym ze środków polepszenia sytuacji byłyby znaczne inwestycje (np. w NRF — budowa dróg i innych urządzeń użyteczności publicznej finansowana jest z subwencji publicznych, a koszty reorganizacji wewnątrz gospodarstwa pokrywane są w drodze kredytu udzielanego chłopom). Podkreślono między innymi, że mechanizacja powinna być stosowana jedynie na terenach, gdzie daje się odczuwać brak siły roboczej.

Wyrażono ponadto pogląd, że rozwój rolnictwa w Europie, a w szczególności podniesienie poziomu produkcji i dochodów w drobnych gospodarstwach rolnych zależy od koordynacji rozwoju rolnictwa i przemysłu. Jedynie bowiem przemysł i usługi mogą wchłonąć nadmiar rąk do pracy, który istnieje w rolnictwie. W związku z tym wskazana jest polityka decentralizacji ośrodków przemysłowych i lokowanie ich w rejonach wiejskich o nadmiernej ilości rąk do pracy.

Komasacja w rejonach górskich. Tereny górskie w Europie są w zasadzie terenami zacofanymi z punktu widzenia rolnego i ekonomicznego. Występuje tam znaczne rozdrobnienie gospodarstw. Z wyjątkiem Francji tereny górskie są często przeludnione.

W dyskusji zwracano uwagę, że istnieją małe możliwości stworzenia w górskich rejonach samowystarczalnych gospodarstw. Przedstawiciele Danii, Holandii i NRF uważali, że jedynym sposobem utrzymania ludności rolniczej w rejonach górskich i zapewnienie jej przeciętnego poziomu życia byłoby tworzenie ośrodków przemysłowych i usługowych, które dawałyby chłopom możliwości dodatkowego zatrudnienia i zarobków. Zgodzono się, że w rejonach górskich należałoby przyspieszyć proces komasacji, wiążąc go z dodatkowymi poczynaniami, jak budowa dróg, kolejek gór-

skich itd. Polepszenie ponadto warunków dla turystyki i rozwój górskiej turystyki stworzyłyby również źródło dodatkowych dochodów dla ludności wiejskiej terenów górskich.

W górskich rejonach należałoby zbadać jakie obszary nadają się do uprawy rolnej, jakie na pastwiska, a jakie do wyłącznej gospodarki leśnej. W niektórych wypadkach winno się dążyć do komasacji, która dałaby w rezultacie większe jednostki gospodarze, obejmujące pastwiska i lasy.

Sekretarz Europejskiej Komisji Rolnej poinformował, że obecnie opracowuje się problem ekonomicznych i społecznych warunków gospodarstw chłopskich w rejonie alpejskim. Opracowanie to jest na ukończeniu i będzie przedmiotem dyskusji na seminarium, poświęconym rejonom alpejskim, które odbędzie się w miesiącach letnich rb.

Komasacja lasów. W przeważającej liczbie krajów europejskich zrobiono pewien postęp w zakresie komasacji gruntów ornych, pozostawiając komasację lasów na przyszłość. Wyjątek stanowią kraje skandynawskie, gdzie w zasadzie komasacja gruntów ornych jest prawie ukończona i gdzie obecnie prowadzi się komasację lasów. W krajach skandynawskich specjaliści stoją na stanowisku, że w wielu wypadkach należy tworzyć gospodarstwo pół rolne a pół leśne, gdyż pozwala to na lepsze wykorzystanie siły roboczej i zapewnia równomierniejsze dochody właścicielowi. Opinia ta znalazła poparcie u przedstawicieli wchodzących w skład grupy roboczej.

W wielu krajach skandynawskich (Szwecja) praktykuje się ponadto wymianę lasów między grupami właścicieli, np. w drodze wymiany łączy się lasy państwowe z prywatnymi, tworząc obszar leśny 1000 ha. Ta praktyka jest szczególnie wskazana w rejonach o słabej gęstości zaludnienia, gdzie rolnictwo z uwagi na brak rąk roboczych ma małe szanse rozwoju. W rejonach natomiast o gęstym zaludnieniu lepsze jest organizowanie gospodarstw rolno-leśnych.

W dyskusji podkreślono znaczenie wspólnej akcji i stowarzyszenia się właścicieli lasów. W Szwecji i we Francji np. istnieją stowarzyszenia właścicieli lasów, które zatrudniają płatny personel. Personel ten organizuje pracę, zajmuje się problemami eksploatacji lasów, zbytem produktów leśnych itp. O ile we Francji kładzie się nacisk na zachowanie indywidualnej własności (według opinii przedstawicieli Francji wspólna własność lasów jest nie do pomyślenia), a rozwijanie jedynie wspólnego zarządzania, o tyle w Szwecji skłaniają się raczej ku wspólnej własności lasów, która zdaniem szwedzkich specjalistów ułatwia zarządzanie i eksploatację.

Problemy administracyjne i prawne komasacji. Problemy prawne i administracyjne związane z komasacją przedstawiają się odmiennie w Europie północno-zachodniej i odmiennie w Europie południowej. Wpływają na to różne warunki — np. w krajach Europy południowej (Hiszpania) komasacja daje wyniki jedynie wtedy, gdy jest przeprowadzona na obszarach nawadnianych. W związku z tym wiele państw w Europie południowej albo nie opracowało norm prawnych dla komasacji, albo nie starało się istniejącego ustawodawstwa wprowadzić w życie.

W dyskusji podkreślono konieczność pobudzenia inicjatywy i chęci chłopów do akcji komasacyjnej, w drodze rozszerzenia sieci instruktorów rolnych. Zgadzano się na ogół, że postępy w zakresie komasacji zależą w dużym stopniu od poziomu kulturalnego i oświaty wśród chłopstwa.

Toczyła się ponadto dyskusja nad organizacją służby w zakresie klasyfikacji gruntów. W niektórych krajach (Francja, Szwajcaria) służba ta jest prywatna, pracuje ona na zasadzie wzajemnej konkurencji i zdobywania klientów. W innych krajach (Szwecja, Holandia, Austria) służba ta jest częścią administracji rolnej. Przeważała na ogół opinia wśród delegatów, że w związku z użytkowaniem na obecnym etapie maszyn do liczenia i skomplikowanych narzędzi mierniczych bardziej wskazane byłoby rozpowszechnienie systemu prowadzenia klasyfikacji gruntów przez władze administracyjne rolne.

Współpraca z innymi organizacjami i podkomisjami. Grupa robocza dla spraw komasacji współpracowała ściśle z OEEC (brała udział w Seminarium organizowanym przez OEEC w Zürichu). Postanowiono również nawiązać kontakt z organizacją Wspólnego Rynku.

Program przyszłej pracy. Na podstawie raportów i dyskusji zdecydowano, że prace Grupy Roboczej pójdą w kierunku zbadania struktury rolnej i komasacji w zależności od stopnia rozwoju ekonomicznego z tym, że uwaga zostanie zwrócona na kraje Europy południowej (rejony śródziemnomorskie), gdzie gospodarka rolna wykazuje znaczne dysproporcje.

W przyszłej pracy grupa robocza skoncentruje się na następujących zagadnieniach:

- a) metody stosowane dla osiągnięcia poprawy struktury agrarnej i środki praktyczne, ułatwiające stosowanie tych metod,
- b) środki, które przeciwdziałają defektom komasacji i wpływają na prawidłowe jej zaplanowanie i wykonanie,
- c) możliwości przyspieszenia komasacji,
- d) przepisy administracyjne i finansowe regulujące sprawy związane ze zmianami w wielkości gospodarstw,
- e) struktura agrarna rejonów górskich, trudności związane z realizacją reformy struktury agrarnej na tych terenach.

Posiedzenie referentów odbędzie się w końcu 1959 r.

Ponadto zwrócono się do sekretariatu FAO z prośbą, by na następnej sesji grupy roboczej przygotował listę terminów technicznych w zakresie komasacji i struktury agrarnej (w toku dyskusji kilkakrotnie zwracano uwagę na niewłaściwą terminologię i pomieszanie terminów).

Delegacja Holandii zasugerowała również, by FAO porozumiało się z Europejską Wspólnotą Gospodarczą i OEEC na temat możliwości wymiany specjalistów między krajami europejskimi.

Opr. I. Piotrowska-Hochfeldowa